

Renæssance ca. 1400-1600

RENÆSSANCEARKITEKTUR

I renæssancens arkitektur findes der mange motiver, som kan spores tilbage til antikkens arkitektur. Bygningselementer som **søjler**, **trekantgavle**, **buer** og **pilastre** optræder nu på renæssancefacader. Vi finder også nyskabelser, som fx **frontoner**.

Mange af renæssancens kirker havde samme grundplan som de romerske basilikaer, og som noget nyt blev hovedrummet adskilt fra sideskibene vha. søjler. Den antikke tholos blev nu anvendt både til kirker og private villaer. Renæssancens arkitekter arbejdede med matematiske proportioner. Et rum kunne fx være dobbelt så højt som det var bredt. Præcis ligesom Vitruv i sin tid brugte menneskekroppen som målestok for de tre søjleordners proportioner, undersøgte renæssancens arkitekter fx håndens størrelse i forhold til underarmen og armens til kroppens, hvorefter de overførte de fundne størrelsesforhold til arkitekturen.

Det handlede om at udtrykke **harmoni**, **symmetri**, **enkelthed**, **regelmæssighed** og **balance** ved hjælp af **enkle grundplaner**, **plane flader**, **lige linjer** og **søjler**. Renæssancens arkitekter udtrykte deres beundring for Gud og hans skaberværk ved at overføre naturens dimensioner og proportioner på bygningsværker. Det var vigtigt, at bygningsværket var tro mod naturen som forbillede. Antikkens arkitekter benyttede sig også af matematiske principper udledt af naturen, men de modificerede dem jævnligt for at få bygningen til at se mere harmonisk ud. Det anså mange renæssancearkitekter for at være blasfemisk. Kurvatur og entasis er derfor eksempler på antikke virkemidler, der kun sjældent anvendes i renæssancen.

Figur VIII.4 Tempietto, Rom. Europæisk renæssance
Foto: iStockphoto.com/Borisb17

Barok ca. 1600-1730

BAROK-ARKITEKTUR

Barokkens arkitektur fremviser også mange antikke træk, men i modsætning til renæssancens plane flader og lige linjer, var der nu masser af dramatik, farver og bevægelse. I barokken fik bygningerne buede, dynamiske linjer og flader. Enkelte bygnings-elementer blev fremhævet, fx vinduer eller gesimser. For at skabe bevægelse i bygningen, kunne murene være skiftevis konkave og konvekse, nogle bygningsdele blev fremspringende, mens andre blev trukket tilbage. Det gav et dramatisk spil mellem lys og skygge. Søjlerne kunne nu strække sig over flere etager og blev fyldigere. Enkelte søjler blev endda opført som helsøjler, der stod frit i stedet for at være en del af muren som halvsøjler. På den måde indtog bygningen mere af rummet. Store og dekorative volutter besmykkede ofte overgangene mellem fx søjler og tagudspring.

Barokkens arkitektur var den enevældige konges og den katolske kirkes arkitektur. Som svar på reformationen i Nordeuropa valgte den katolske kirke at udtrykke deres modstand mod reformationen, *modreformationen*, i kunst og arkitektur. Barokkens bygninger skulle imponere og overvælde betragteren, som helst skulle falde i svime over kongens og pavens magt og vælde. Barokkens kendetegn er *overdådig udsmykning, bevægelse, buede linjer, enorme bygninger, søjler over flere etager, kontraster, illusioner og en dramatisk brug af lyset.*

Figur VIII.6 Tvillingekirkerne på Piazza del Popolo ser ens ud udefra, men er det ikke i grundplan. Grundplanen for S. Maria in Montesanto til venstre er ellipseformet med en tolvkantet kuppel tegnet af Bernini. Den blev opført 1662-75. S. Maria dei Miracoli til højre har grundplan som en cirkel og en ottekantet kuppel. Carlo Rainaldi var arkitekten bag kirken, som stod færdig i 1675.

Foto: Mads Birkeland

Klassicisme ca. 1760-1840

KLASSICISTISK ARKITEKTUR

Den klassicistiske arkitektur fulgte efter barok og rokoko. Selve ordet "klassicisme" betyder egentlig bare, at noget gøres efter de antikke regler. For så vidt trak renæssancen, barokken og rokokoen også på antikken, men klassicismen anså sig selv for at være "mere rigtig", fordi den forholdt sig mindre frit til de antikke byggelementer. Den klassicistiske stil efterstræbte et formelt og stringent udtryk: **Frontoner, trekantsgavl, søjler og buer** var fortsat gangbare bygningselementer, men nu skulle de understøtte **rene linjer** og et **symmetriske udseende**, sådan at den færdige bygning fremstod **harmonisk og skøn**.

Figur VIII.8 Nationalbiblioteket i Athen. Europæisk klassicisme.
Foto: Marie Kluge

Mens barokken var enevældens og kirkens sprog, iscenesatte klassicismen borgerskabets gryende demokratiske bevidsthed. Der blev bygget mange skoler og universiteter, fordi uddannelse var, og fortsat er, en demokratisk kerneværdi. Oplysningstanken blev yderligere udbygget med teatre, biblioteker og museer. Der var også brug for offentlige bygninger til de nye folkelige organer. Den klassicistiske arkitekturens **enkelhed, klarhed, symmetri, ligevægt og harmoni** afspejlede borgerskabets håb for fremtiden, nu det selv var ved at komme til magten. Arkitekterne forsøgte at få venustas og utilitas til at hænge sammen, sådan at bygningernes udseende oplyste om funktionen. Domhuse fra perioden er tunge og alvorlige, mens borgerskabets private boliger kunne fremstå mere lette. Selv kommercielle foretagender som banker, børser og posthuse blev opført med bygningselementer hentet fra det græske tempel. **Søjler, friser, tandsnit og trekantsgavl** passede sig nu også for købmænd og håndværkere.

Den tidlige klassicisme var **streng, hvid** og næsten **puritansk** i sit udtryk. Den blev afløst af den sene klassicisme, som var mere **farverig** og udviklede sig til den historicistiske byggestil. Klassicismen er en stilart, der strakte sig over tre kulturhistoriske perioder. Den opstod i oplysningstiden, udviklede sig yderligere under romantikken og blev reetableret i moderne tid. Klassicismen var ikke enerådende fra 1700-tallet og frem, men eksisterede side om side med først barok og rokoko og siden historicistiske byggetraditioner.

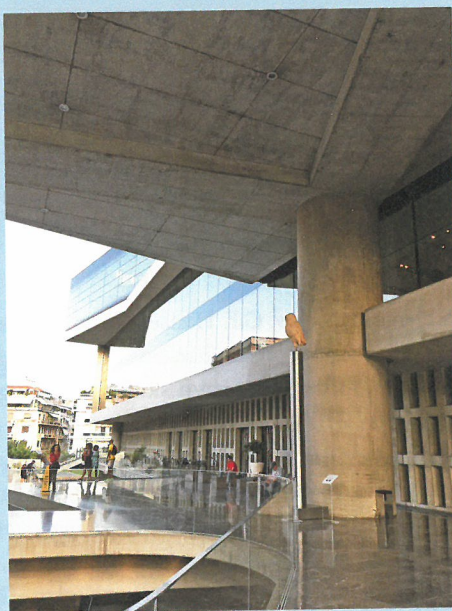
Borgerhusene var i begyndelsen hvide, men blev efterhånden også opført i okkerfarver og lyse nuancer. Meget generelt talt udvikler klassicismen i Danmark sig fra det helt hvide til det mere farverige. Gottlieb Bindesbøll, 1800-1856, var arkitekten bag Thorvaldsens Museum, der stadig er en af de mest farverige bygninger i København. Ligesom så mange andre unge mænd, drog også Bindesbøll på dannelsesrejse. I Paris mødte han den tyskfødte arkitekt Franz Gau, 1790-1854, der lige var kommet hjem fra en rejse til Italien og Ægypten og viste Bindesbøll tegninger af den *polykrome*, mangefarvede, arkitektur og skulptur, han havde set der. Bindesbøll blev nu klar over, at han ville være arkitekt og hans interesse for polykromi blev for alvor vakt. I den sene klassicisme brugte arkitekterne elementer fra flere forskellige geografiske steder og historiske perioder. Det udviklede sig til den historicistiske byggestil som fra 1820 også satte sit præg på det københavnske gadebillede. Det Kongelige Teater er et eksempel på denne stil.

Modernisme ca. 1850-i dag

MODERNE ARKITEKTUR

Med det moderne gennembrud indenfor arkitekturen, blev det muligt at bygge og bo på nye måder. Den moderne arkitektur var **funktionalistisk**, den bestod af **moduler**, som kunne **masseproduceres**.

Opfindelsen af jernbetonen gjorde det muligt at bygge broer, bygninger og tårne i større dimensioner og over større rum end før. Stål gjorde det muligt at bygge svimlende højt, og lyset strømmede ind i de moderne bygninger gennem store **glaspartier**. Til at begynde med gemte arkitekterne de moderne materialer stål og jernbeton bag ornamenterede facader. Det varede dog ikke længe, før de moderne materialer blev så populære, at nogle bygmestre begyndte at pudse ydermure af mursten op, for at få dem til at ligne jernbeton. Den moderne arkitektur var mere end en stilretning, den var også et socialpolitisk projekt. Overalt blev storbyer sanerede: Slumkvarterer blev revet ned, og der blev bygget nye **luftige, lyse**

Figur VIII.10 Akropolismuseet, Athen. Europæisk modernisme.
Foto: Marie Kluge

og hygiejniske boligblokke. Boligkarreen gav mulighed for at etablere store, grønne gårdmiljøer. Boligerne fremstod ens og appellerede til tidens politiske tanker om, at alle, uanset klasse og indtægt, havde krav på en god og sund bolig.

Tog- og metrostationer, lufthavne, el- og gasværker, stormagasiner, arkader og boligkarreer er blot nogle af de nye bygningstyper, som blev udviklet i løbet af den moderne periode. Fælles for dem er, at de understøtter den moderne verdens krav om effektivitet og hurtighed. Den moderne arkitektur slog igennem i 1920-1930'erne i Europa og blev videreudviklet i bl.a. USA i 1940-1960'erne. I 1960'erne opstod en reaktion på modernismen, som kaldes postmodernismen. Ligesom historicismen blandede postmodernismen stiltræk og byggelementer fra forskellige kulturer og perioder, også den klassicistiske. Postmodernistiske bygninger er ofte præget af humor og kitch. Lidt senere opstod dekonstruktionen, som har en filosofisk indgang til arkitekturen.

Den moderne æra begyndte med industrialiseringen og urbaniseringen i 1800-tallet. Gennem teknologiske fremskridt og videnskabelige landvindinger blev mennesket i stand til at udnytte og beherske naturens ressourcer som aldrig før. Inden for arkitekturen blev menneskets magt over naturen især synlig i storbyen. Gadebelysning, kloakering, nye veje og transportformer, nyt boligbyggeri samt stormagasiner etablerede en verden, der var tilpasset det moderne livs hastighed. Den moderne arkitektur lånte elementer fra fabrikker og transportmidler, hvilket gav den et industrielt udtryk. I begyndelsen af 1900-tallet udviklede arkitekter som Mies van der Rohe, 1886-1969, og Le Corbusier, 1887-1965, den moderne arkitekturs formsprog, som var strømlinet, industrielt og minimalistisk. Mies van der Rohe var inspireret af klassicismen, geometriske figurer, proportionalitet og gentagelse, men samtidig tog han afstand fra den sene klassicisme, som han fandt overlæst. Den tidlige modernisme kan forstås som et abstrakt klassicistisk formsprog, hvor de sænselige detaljer, som fx tandsnit og pilastre, er rensset væk, mens de abstrakte principper, modulsystemerne og proportionerne er bevaret. Van der Rohe karakteriserede selv stilen med aforismen: "Less is more".

Opfindelsen af biler, flyvemaskiner og u-både gav mennesket mulighed for at opleve rum på en anden måde end før. De nye oplevelser og synsvinkler inspirerede arkitekterne til at tegne bygninger, som afspejlede de moderne rumoplevelser. Trapper blev fx skiftet ud med brede ramper, rum- og etageadskillelse blev mere flydende.

Den moderne arkitektur var funktionalistisk, hvert eneste bygningselement havde en specifik funktion. Operahuset i Sydney, som er tegnet af den danske arkitekt Jørn Utzon, 1918-2008, er et eksempel på, hvordan moderne arkitektur integrerer form og funktion. Operahusets karakteristiske form er dannet af skaller, som ikke bare er flotte og ser ikoniske ud, men også udgør det akustiske rum inde i operahuset. Til at begynde med var modernismens formsprog abstrakt og geometrisk, senere tog arkitekterne også udgangs-